

А. Шамшиев^{1*}, Л. Чхарташвили²

¹Қазақ Ұлттық хореография академиясы, Астана, Қазақстан

²Шота Руставелли атындағы Грузин мемлекеттік театр және кино университеті,
Тбилиси, Грузия

E-mail: ¹Almat-naz@mail.ru, ²lasha.chkharto@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-5445-5911, ²0000-0002-5884-2812

БАЛАЛАР ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ ҰЖЫМДАРЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ РУХ ПЕН ПАТРИОТИЗМДІ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа. Балаларға өз еліне деген сүйіспеншілікті үйрету оларға жауапкершілік сезімін береді. Балалар өз тағдырының туған елімен байланысты екенін түсінгенде өздерін қоғамдастықтың бір бөлігі ретінде сезінеді және өзі өмір сүріп отырған қоғамның алдында адалдық сезімін қалыптастырады. Бұл өз елінің мақтанышына айналуға талпыну және оның дамуына үлес қосуға деген ұмтылысқа әкелуі мүмкін. Өз елін жақсы көретін балалардың қоғамдық іспен, азаматтық қызметпен айналысу ықтималдығы жоғары болады. Мұндай қатынас қоғам үшін де, мемлекет үшін де пайдалы. Осы аспектілері жастардың рухани дамуына, шығармашылық қабілеттерінің артуына және патриоттық сезімдерінің нығаюына септігін тигізеді. Балалардың ұлттық руханиятын көтеру, патриоттыққа баулудың түрлі жолдары бар. Соның бірі – балаларды би арқылы, соның ішінде ұлттық билер арқылы тәрбиелеудің маңызы зор. Зерттеу барысында балалар хореографиясы жете мән беретін мәселе екендігіне көз жеткізуге болады және оны дамыту үшін қажетті шараларды қабылдау маңызды деген тұжырым жасадық. Сонымен қатар балалар хореографиялық ұжымдарының ұлттық рух пен патриотизмді дамытудағы функциясын одан әрі жетілдіру қажеттілігі туындайды. Себебі, балалар хореографиясы арқылы жасөспірімдерді патриотизмге тәрбиелеу нәтиже беретінін көруге болады. Балалар хореографиялық ұжымдарында теориялық және практикалық білімді ұштастыра отырып, би атауы, оның шығу тарихы, бидің қазақ мәдениетіндегі орны, сол биде киелетін ұлттық киімдер, киімдердегі ұлттық ою-өрнектер және тағы басқа да нақыштар мен белгілер баланың ұлттық тәрбие алуына ықпал ететін факторлар екеніне мән беру ұсынылады. Ойын түрінде балаға музыка мен би әлеміне деген сүйіспеншілікті оята аламыз. Қозғалыстардың сұлулығы арқылы баланы еліктіріп, оның мінез-құлқын табиғи және үйлесімді етуге болады. Балалар хореографиясының рухани құндылықтарды дамытудағы функциясын зерттеу әлемдегі елдердің барлығына ортақ мәселе болғандықтан бұл тақырып халықаралық дәрежедегі зерттеушілер үшін де қызығушылық тудыруы мүмкін.

Кілт сөздер: балалар хореографиясы, балалар репертуары, дәстүр, өнер, патриотизм, ұлттық сана.

А. Шамшиев^{1*}, Л. Чхарташвили²

¹Казахская национальная академия хореографии, Астана, Казахстан

²Грузинский государственный университет театра и кино
им. Шота Руставелли, Тбилиси, Грузия

E-mail: ¹Almat-naz@mail.ru, ²lasha.chkharto@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-5445-5911, ²0000-0002-5884-2812

РОЛЬ ДЕТСКИХ ХОРЕОГРАФИЧЕСКИХ КОЛЛЕКТИВОВ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ДУХА И ПАТРИОТИЗМА

Аннотация. Обучение детей любви к своей стране дает им чувство принадлежности. Когда дети понимают, что их судьба связана с родной страной, они чувствуют себя частью сообщества и учатся

ответственности перед обществом, в котором они живут. Это помогает в достижении таких аспектов, как стать гордостью своей страны, внести свой вклад в ее развитие. Дети, любящие свою страну с большей вероятностью будут заниматься общественным делом, гражданской деятельностью. Такие отношения полезны как для общества, так и для государства. Эти аспекты способствуют духовному развитию молодежи, росту творческих способностей и укреплению патриотических чувств. Есть разные способы развить национальную духовность детей, воспитать их патриотами своей страны. Один из них - воспитание детей через танцы, в том числе через национальные танцы. В ходе исследования убедились в том, что обучение хореографии детей – это всегда актуально и имеет большое значение, но для ее развития необходимо принимать определенные меры. Воспитание патриотизма у подростков через хореографию весьма продуктивная идея. В данной статье автор акцентирует внимание на том, что уже само название танца, его происхождение, значение танца в казахской культуре, национальные костюмы, национальные узоры на одежде и другие мотивы и символы являются факторами, способствующими эстетическому и патриотическому воспитанию ребенка. Рассказывая историю происхождения национального танца, можно формировать национальное сознание детей. В игровой форме можно прививать ребенку любовь к миру музыки и танца. Через красоту движений раскрепощать ребенка и делать его поведение естественным и гармоничным. Поскольку изучение функции детской хореографии в развитии духовных ценностей является общей проблемой для всех стран мира, эта тема также может представлять интерес для исследователей международного уровня.

Ключевые слова: хореография для детей, детский репертуар, традиции, искусство, патриотизм, национальное сознание.

A. Shamshiev^{1*}, L. Chkhartishvili²

¹Kazakh National Academy of Choreography, Astana, Kazakhstan

²Shota Rustaveli Theater and Georgia State Film University, Tbilisi, Georgia

E-mail: ¹Almat-naz@mail.ru, ²lasha.chkharto@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-5445-59112, ²0000-0002-5884-2812

THE ROLE OF CHILDREN'S CHOREOGRAPHIC GROUPS IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL SPIRIT AND PATRIOTISM

Annotation. Teaching children to love their country gives them a sense of belonging. When children understand that their destiny is connected with their native country, they feel part of the community and assume a sense of responsibility to the society in which they live. This can lead to a desire to become the pride of your country and contribute to its development. Patriotic children who love their country are more likely to be engaged in public affairs and civic activities. Such relations are useful both for society and for the state. These aspects contribute to the spiritual development of young people, the growth of creative abilities and the strengthening of patriotic feelings. There are different ways to raise the national spirituality of children, to introduce them to patriotism. One of them is the upbringing of children through dancing, including through national dances. In the course of the study, we were convinced that children's choreography is a problem that is of great importance, and came to the conclusion that necessary measures must be taken for its development. After all, we see that the education of patriotism among teenagers through children's choreography is productive. In this scientific article, the author draws attention to the fact that the name of the dance, its origin, the place of dance in the Kazakh culture, national costumes worn in this dance, national patterns on clothes and other motifs and symbols are factors contributing to the national upbringing of a child. He also shows that by telling the story of the origin of traditional dance, it is possible to form the national consciousness of children. Studies the importance of children's choreography in the formation of national consciousness and suggests ways to improve it. In a playful way, you can instill in your child a love for the world of music and dance. Through the beauty of movements, to liberate the child and make his behavior natural and harmonious. Since the study of the function of children's choreography in the development of spiritual values is a common problem for all countries of the world, this topic may also be of interest to international researchers.

Keywords: children's choreography, children's repertoire, traditions, art, patriotism, national consciousness.

1. Кіріспе

Балалар хореографиялық ұжымдары қоғамда ұлттық рухты және патриотизмді дамытуда маңызды рөл атқарады. Бүгінгі күні жастардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттыру, патриоттық сезімді нығайту мақсатында хореографиялық өнердің тиімділігін зерттеу қажет. Ұлттық рух – Отанға деген сүйіспеншілік. Ол адамның өз жеріне, ұлтына, мәдениеті мен салт-дәстүріне, тарихына деген құрметінен байқалады. Шын мәнінде, ұлтшылдық – бұл терең және күрделі құбылыс, оны бір сөзбен немесе анықтамамен білдіру мүмкін емес. Патриотизм - адамның ең тұрақты, жойылмайтын және қасиетті сезімдерінің бірі. Бұл ұғым грек тілінен шыққан «Патрис» – Отан деген мағынаны білдіреді. Сергей Ожеговтың «Орыс тілі сөздігінде» «патриотизм» сөзін «өз халқына деген адалдық пен сүйіспеншілік» деген сипаттама береді (Ожегов, 1986 : 543). Әлемде патриотизмнің әртүрлі елдерде қалай көрінетіні туралы көптеген мысалдар бар. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында 18 жасқа толған әрбір азамат қажет болған жағдайда өз елін қорғау үшін әскери қызметке тіркелуге міндетті, сондай-ақ осы елде мемлекет байрағын жеке азаматтардың пәтерлеріне іліп қоюы, оны көшеде алып жүруі, көліктеріне іліп қоюы да ұлтшылдықтың көрінісі десе болады. Туға байланысты осындай патриотизм үлгісін Түркия елінен де аңғаруға болады.

Ұлтшылдық идеялары ежелгі дәуірде пайда болған. Ежелгі Грецияда патриотизм «полис» – мемлекет ұғымымен байланысты болды. Гректер әр азамат өз Отанына адал қызмет етіп, оның мүдделерін қорғауы керек деп есептеді. Рим империясында патриотизм маңызды рөл атқарды. Римдіктер өз елін әлемдегі ең жақсы және ең мықты деп санады және оны кез-келген жағдайда қорғауға дайын болды. Кейіннен патриоттық сезімдер Рим империясы мен христиандықтың рухани өмірінде шешуші рөл атқара бастады. Орта ғасырларда патриотизм Құдайға табынумен және Мәсіхтің сенімімен тығыз байланысты болды. Сол күндері адамдар шағын мемлекеттерде өмір сүріп, күшті діни және мәдени байланыстарға ие болғандықтан, патриотизм мен сенім ажырамас ұғымдар болды. Қазіргі уақытта патриотизм әртүрлі халықтар мен мемлекеттердің тәуелсіздігі үшін күрес құралына айналды. Көрнекті мысалдардың бірі Америка Құрама Штаттарының пайда болуы болды. Американдық колониялар бірауыздан өз елдерін қорғауға кірісті және Британ империясына қарсы күресті. Осы фонда ұлт пайда болды. Ұлтшылдық қасиет өмірдің әртүрлі кезеңдерінде ұлттың бірлігі үшін негіз болып табылады.

Қазіргі әлемдегі патриотизм – бұл өз еліне деген сүйіспеншілік, оның мұраттарына, мәдениетіне, тарихы мен дәстүрлеріне адалдық. Қазіргі уақытта патриотизм жаһандануға, халықаралық қақтығыстарға және көптеген елдердің алдында тұрған қиындықтарға байланысты ерекше маңызға ие. Көптеген жағдайларда бұл халықты біріктіріп, қиындықтарды жеңуге көмектесетін де ұлтшылдық қасиет. Патриотизмнің басты белгісі – кез-келген жағдайда өз елін қорғауға және көмектесуге дайын болу.

Ұлттық сана туа пайда болмайды, ол жүре пайда болатын және тәрбие арқылы адам бойына даритын қасиет. Сондықтан әлемдегі кез келген ел ұлттық сананы

қалыптастыруға, өз ұлтын сүйеге дәріптеуге және дамытуға мүдделі болуы тиіс. Ол тәрбие алдымен отбасында, кейін балабақша қалыптасып, мектептер мен жоғары оқу орындарында, жұмыс орындары мен қызметте одан әрі дамытылады.

Қазақстан Республикасында отансүйгіштікті қалыптастыру және дамыту бойынша нормативтік-құқықтық актілер бар. Соның негізгісі «Рухани жаңғыру» бағдарламасы және осы бағдарламаның аясында қабылданған Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 15 сәуірдегі № 145 бұйрығы. Осы бұйрықтың 3 тармағында «Азаматтыққа және патриотизмге, өз Отаны – Қазақстан Республикасына деген сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін құрметтеуге, Конституцияға қарсы және қоғамға қарсы кез келген көріністерге төзеушілікке тәрбиелеу» тәрбие міндеттерінің бірі ретінде айқындалған (Рухани жаңғыру, 2019). Одан бөлек, «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» мектеп жасындағы балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жолдары айқын көзделген.

«Көрсетілген патриотизмі мен белсенді азаматтық ұстанымы үшін он төрт жастан жиырма тоғыз жасқа дейінгі балалар мен жастарды айрықша белгісімен марапаттау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі №249 қаулысы да отансүйгіштікті дәріптеу мен насихаттауға бағытталған мемлекеттік деңгейдегі құжат болып табылады. Ол құжат «спорт және физикалық даму», «таланттар мен дағдылар», «кітап оқу», «ұлттық мұра», «волонтер», «туристік саяхат», «еңбек тәжірибесі» сияқты бағыттардан тұрады.

Қазақстанда этностар мен өзге ұлт өкілдері бар. Олар да Қазақстан азаматтары болғандықтан қазақстандық патриотизм бәріне ортақ болуы тиіс. Осы мақсатта «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңының 3 бабында көрсетіледі: «Ассамблеяның мақсаты қазақстандық патриотизм, Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде қазақ халқының шоғырландырушы рөлі кезінде «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясымен біріктірілген қазақстандық азаматтық бірегейлік пен бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде Қазақстан Республикасында этносаралық келісімді қамтамасыз ету болып табылады» (Қазақстан халқы Ассамблеясы, 2008).

Патриотизмді дамыту мен насихаттауға қатысты жекелеген құжаттар бар болса да Қазақстанда Отанға деген сүйіспеншілік тиісті деңгейде насихатталмай келеді. Ұлттық идеология жұмысы әлі де дұрыс жолға қойылмаған. Сондықтан ұлтқа қызмет етудің мәдениетті үлгісін әлемнің озық елдеріндегі тәжірибелер көрсеткендей бала тәрбиесінен бастау қажет. Мысалы, Жапония ерекше принциптерге негізделген тәрбиесімен танымал. Жапон елінің бала тәрбиесі ұлттық құндылықтарға негізделген. Онда баланы қызығушылық танытуға шақырады. Сондай-ақ, балаларды қоғамның толыққанды бөлігі болуға және жас кезінен бастап әлемді білуге шақырады. Балалардың қоғамның толыққанды бөлігі болуы деген сөз ол балалардың өз Отанының өмірінде өз орны бар екенін түйсіну дегенді білдіреді. Яғни, әр бала өз елінің патриоты болып тәрбиеленеді. Себебі, бала – ол елдің болашағы, ертеңгі қоғамның, мемлекеттің дамуына үлес қосатын тұлға.

Қазақстан мемлекеті де балаларды отансүйгіштікке тәрбиелеу үшін әрекет жасауда. Балаларда ұлттық сананы қалыптастыру үшін түрлі іс-шаралар, үйірмелер,

қоғамдық шаралар ұйымдастырылуда. Бала-бақшалар мен мектептерде, арнайы үйірмелерде ұлттық құндылықты оқытатын сабақтар бар. Соның ішінде балалар хореографиясы ерекше маңызға ие.

2. Әдістер мен материалдар

2.1 Зерттеу әдістері

Мақаланы зерттеу барысында әдебиеттік талдау жүргізілді. Хореография мен ұлттық мәдениет арасындағы байланыс, балалар хореографиялық ұжымдарының рөлі туралы ғылыми еңбектер, мақалалар мен зерттеулер сараланды. Сонымен қатар, жалпы хореографиялық өнер саласындағы кәсіптік шығармашылық және педагогикалық пән саласы қызметіндегі эксперименттік және теориялық зерттеу әдістері пайдаланылды. Зерттеу тақырыбы бойынша материалдарды жүйелеу, оларды салыстырмалы талдау және ғылыми жалпылау бар.

Зерттеу әдістері арқылы балалар хореографиялық ұжымдарының ұлттық рух пен патриотизмді дамытудағы рөлін тереңірек түсіну, олардың мәдени және әлеуметтік маңыздылығын айқындау мақсатында кешенді талдау жүргізу мүмкіндігі туады. Нәтижелер жастардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыру және патриоттық сезімді нығайтуға бағытталған бағдарламаларды жетілдіруге ықпал етеді.

2.2 Материалға сипаттама

Зерттеу материалдары ретінде шетелдік зерттеуші Stinson ұсынған хореографиялық сабақтың төрт кезеңдік құрылымы (дайындық, шығармашылық еркіндік, нақты жоспарлау және импровизация) қарастырылды.

3. Талқылау

Балаларға өнер құралдары арқылы тәрбие беру мәселелері ерте кезеден-ақ ежелгі грек ойшылдары Аристотель, Платон, Сократтың еңбектерінде айтылған. Ал отандық педагогикада Мағжан Жұмабаев, Сақыпжамал Ұзақбаева, Құбығұл Жарықбаев, Клара Қожахметова, Серғазы Қалиев, Қалдыбек Бөлеевтің және өзге де ғалымдардың еңбектерінде балаларға өнер (музыка, би, сурет) негізінде эстетикалық тәрбиелеу мүмкіндіктері жайлы терең ойлар қозғалған. Би – өнер түрі. Сондықтан ұлттық тәрбиенің бір өзегі балалар хореографиясы екені сөзсіз. Жалпы хореография барлық би бағыттарының негізі болып табылады. Хореографияны игере отырып, бала болашақта бидің кез-келген түрін үйрене алады. Балалар хореографияны 3 жастан бастай алады. 3 жастан асқан балаларға арналған билер ырғақты жаттығулардан басталады, ол қарапайым қимылдарды қайталау арқылы музыкадағы ырғақты тануды және естуді үйренеді. Бала неғұрлым үлкен болған сайын, соғұрлым күрделі қозғалыстар оған икемделе бастайды.

Сонымен, балалар хореографиясы дегеніміз балаға бүкіл өмірінде болатын нәрсені беру мүмкіндігі: әдемі қалып, мықты бұлшық еттер, қимыл-қозғалыс жеңілдігі мен әсемдігі. Балаларға арналған хореография – бұл баланың өзін-өзі тануының қолжетімді тәсілдерінің бірі және оның практикалық артықшылықтары физикалық белсенділік. Хореография балалар үшін қауіпсіз, қарапайым әрі көңілді. Балаларға арналған хореография сабақтары онтогенезді нығайтуға, бұлшықет жүктемесін дұрыс дамытуға және бөлуге көмектеседі. Бұл айтылғандар баланың денсаулығы мен

эстетикалық талғамына әсер ететін көріністері. Болашақта біздің мемлекетіміздің әл-ауқаты жас ұрпақтың денінің саулығына байланысты болады. Денсаулығы жақсы адамның шығармашылықпен айналысуға, қиындықтарды жеңуге, қоғамға пайда әкелуге мүмкіндігі бар. Сондай-ақ дені сау адам ғана өз еліне белсенді қызмет етіп, өз елінің жанашыры бола алады. Ал, бидің бала денсаулығынан бөлек рухани болмысына, ұлттық санасының қалыптасуына қалай әсер ететінін зерделеп көрейік.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің міндеті – ұлттық және адамзаттық құндылықтары, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдай жасау» деп аталып көрсетілген (Білім туралы..., 2007). Яғни, ұлттық құндылықтар деген сөздің ішіне патриотизм кіреді. Осы тұрғыда тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға талпыныс қажет.

Балалар хореографиясы балалардың қандай жас ерекшеліктеріне байланысты жүзеге асырылатынын 1 кестеден көруге болады.

1 кесте

Балалар хореографиясын	3-4,5 жас
жас ерекшеліктеріне байланысты	5-7 жас
4 топқа бөліп қарастыруға болады	7-8 жас
	8-12 жас

Би қойылымының тақырыбы да соған қарай іріктеледі. Жасы тым кішкентай балаларға би үйрету ойын түрінде жүргізіледі және ойын түріндегі билер таңдалады. Ондай ұлттық би түрлері қазақ биінің репертуарында бар. Ол туралы «Қазақ өнерінің тарихы» кітабында былай жазылған: «Ойын – халық мәдениетіндегі ертеден келе жатқан тәрбиелік мәні үлкен, аса маңызды элемент. Би ойындарының ежелгі түрлерінде еңбек процестерін дәстүрлі бейнелеу – магиялық салт әрекеттерінің жұрнақтары берік сақталады. Мысалы, қазақтар магиялық мақсатпен салттық – хореографиялық бейнелеуі мен аң-құстардың қимылына еліктеуінің нәтижесінде ол «Аю би», «Қаз-қатар», «Қоян би» және тағы басқа би ойынына айналды» (Қасқабасов және т.б., 2008: 607).

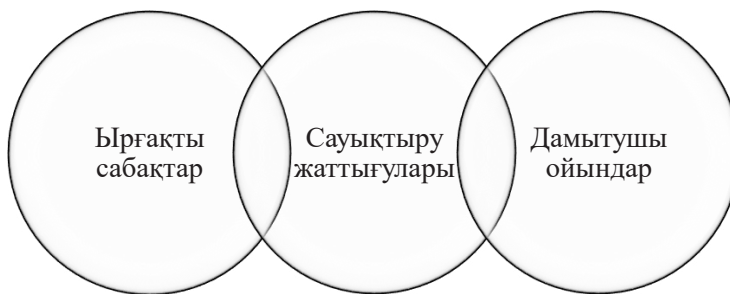
Қазақтың ескілікті тұрмысында аңшы еңбегінің дағдыларын және аңшы еңбегінің жанды құралының бірі бүркітті қолға үйретудің қилы-қилы ісәрекетін түрлендіре бейнелеп көрсететін бүркітті қолға үйретуден шыққан «Құсбегі–Дауылпаз» және бүркітпен қоян аулаудан туған «Қоян–бүркіт» секілді биойындары кең тараған. Көшпелі қазақтардың магиялық әдетсалттарын ой елегінен өткізіп, қайта қарау нәтижесінде орға құлаған таутекенің қимылқозғалыстарын қызықты, күлкілі түрде көрсететін ел арасында кең тараған «Ортеке» биойыны өмірге келді.

Салттық әдет-ғұрыптар секілді халық ойындары да өзінің тарихи даму жолында түрлі өзгерістерге ұшырады. Мәселен, «Ортеке» би ойыны негізінде қуыршақ ойын-сауығы пайда болды. Көптеген би ойындары түпкі негізінде жануарлардың

қимыл-қылықтарын магиялық мақсатта еліктеп көрсететін алғашқы түрінен, яғни жануарларды пластикалық тұрғыдан бейнелеу емес, балалардың жәй қарапайым ойын дәрежесіне дейін құлдырады. Мәселен, «Қоян-пышақ», «Қара сиыр», «Көк сиыр», «Түйе-түйе» болып ойнайтын көптеген тағы басқа балалар ойынына айналған» (Құндақбайұлы, 2006: 324).

Музыка мен қозғалыстың үйлесімі балалардың эмоционалды көңіл-күйін арттырады, қозғалыс мәдениетін қалыптастырады, жүйке мен бұлшықет белсенділігі арасындағы үйлестіруді дамытады. Зейіннің, есте сақтаудың, эмоционалдылықтың дамуына ықпал етеді. Би сұлулыққа деген сүйіспеншілікті, ырғақ сезімін, музыкалық талғампаздықты жетілдіреді. Мұндай жағымды әсерлерді кез-келген балаларға арналған өнер түрлерінен табу қиын. Балалар хореографиясы балабақшалардағы ритмопластикадан бастау алып, бастауыш сыныптарда жалғасын табады.

Ырғақпластика – бұл екі бағыттың бірігуі: физиотерапиялық жаттығулар және хореография. Оған ырғақты сабақтар, сауықтыру жаттығулары, дамытушы ойындар кіреді (1 сурет). Бұл жасы кішкентай балалардың шығармашылық қабілеттерін іске асыруға мүмкіндік беретін бірыңғай сюжеттік бөлімдер.

1 сурет. Ырғақпластика түрлері

«Ырғақпластиканың анықтамасын екі бөлек ұғымға бөлу қисынды: ырғақ және пластика. Атауынан ырғақпластика музыкамен орындалатын физикалық жаттығуларды білдіретінін түсінуге болады. Ырғақпластика – бұл белгілі бір ритмақты музыкамен орындалатын және көбінесе би қимылдарымен безендірілген әртүрлі гимнастикалық жаттығулардың кешендеріне негізделген сауықтыру гимнастикасы» (Milne, 2023).

«Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығында ырғақ сабақтарын өткізу сағаттары бекітілген.

Ырғақ сабақтары:

1. Денені дамытуға арналған жаттығулар, дұрыс қалыпты қалыптастыру, арқа бұлшықеттерін күшейту жаттығулары, икемділік, жалпақ табанның алдын-алу және емдеу;

2. Тыныс алу гимнастикасы;

3. Ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар;
4. Үйлестіру жаттығулары;
5. Импровизация (баланың музыкаға өзін-өзі сезіну, музыканы есту және «сезу» қабілеті, қиялын дамыту) қамтиды.

Балалар хореографиясындағы жоғарыда аталған негізгі педагогикалық талаптарды сақтай отырып, ұлттық рухта тәрбиелеу маңызды. Патриотизм өз еліне деген сүйіспеншілік пен адалдық ретінде анықталады және ол баланың дамуының ажырамас бөлігі бола алады, ал би тақырыптарының дәстүрге негізделуі елеулі көрініс. Қазақ халқында сан түрлі сипаттағы дәстүрлі билер бар. «Билердің тақырыбы барынша ұлттық әрі дәстүрлі, сонымен қатар сан алуан, мысалы, жігіт пен қыздың қарым-қатынасына арналған күлкілі билер, қазақ халқының әртүрлі ұлттық салт-дәстүрлерін көрсететін билер өте танымал» (Шарипова, 2014: 528).

Бүгінгі таңда балалардың бойында ұлттық сананы қалыптастыру міндеті өзекті, уақтылы және өте күрделі. «Патриотизм Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алған жылдарынан бастау алатыны ақиқат. Бүгін, әлемнің тез өзгеретін бейнесі мен жаңа дәуірде адамзатқа жаһандық сын-қатерлер, еліміздің шынайы патриоттарын тәрбиелеу қажеттілігі артып келеді: «біз өзімізді және балаларымызды жаңа қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеуіміз керек. Бұл, ең алдымен, елдің мақтанышы және оның жетістіктері» (Туяковал, 2018 : 112).

Қандай әдіс-тәсілдер арқылы балаларымызды ұлтжанды етіп тәрбиелей аламыз? Мұны қалай және кімдер жүзеге асыру керек? Бұл сұрақтар білім беру мекемелерінің педагогикалық қызметкерлерінде көбірек пайда болады. Себебі, балаларды оқыту мен тәрбиелеу мәселесі солардың құзырындағы мәселе. Би өнерін оқытатын ұстаздарда бұл жауапкершілік одан сайын артады. Биді үйрену барысында бала білім алып қана қоймайды, сонымен қатар денсаулығына да пайда әкеледі. Ал, сол пайдалы істердің қатарына бала бойына отансүйгіштікті сіңіру міндетін қатар қою қажеттілігі туындайды. Бишілер өздерінің ырғақты қимылдары арқылы көрермендерге белгілі бір ниеттер мен эмоцияларды жеткізеді (Zheng, 2020: 845). Ерекше мәдени, тарихи және философиялық ортадан бастау алған (Huo, 2023: 440) ұлттық билер патриотизм сезімі өз кезегінде ұлттық сана мен елі үшін мақтаныш сезімін арттыруға ықпал етеді. Өкінішке орай, балалармен жұмыс жасайтын хореограф ұстаздардың көпшілігі сапаға қарағанда санға жұмыс жасайды. Яғни, биге қатысатын баланың санының көп болғанын қалайды. Ал, шын мәніне келсек, ұлтымыздың болашағы үшін қызмет жасаймын деген оқытушы баланың рухани тәрбиесіне көбірек мән бергені абзал. Мысалы, «Бүркіт» биін алайық. Ол би сабағын өтпес бұрын мұғалім би тақырыбын бар ынтасымен ашуы тиіс. Яғни, қыран құстың қазақ ұғымындағы қасиетін, халқымыз оны еркіндіктің символы ретінде құрметтейтінін айта келіп, Қазақстан Республикасының байрағындағы бейнеленген қыран құстың суретінің терең мағынасы бар екенін түсіндіру қажет.

4. Зерттеу нәтижелері

Нәтижесінде балалардың би өнеріне деген қызығушылық танытуы, оны бар ынтасымен орындауы тікелей би үйретуші мұғалімге байланысты деп тұжырымдаймыз. Яғни, балалардың білім деңгейіне, талантына қарап мұғалімнің

білім беру сапасын көруге болады. Балалардың биді үндестікпен дұрыс орындауы және әнге мән беруі, әнге қарай биді дұрыс орындауы, әннің сәйкес келуі, киімнің дұрыс таңдалуы, тақырыпты аша отырып мағынасын дұрыс жеткізе білуі, балалардың биді өз деңгейінде көрсете алуы ұстазға байланысты. Себебі, әр би арқылы бала бойына ұлттық құндылықты, патриотизмді, өз еліне деген мақтаныш сезімін сіңіруге болады. Би осындай мүмкіндіктерге жол ашатын мықты рухани құрал. «Өскелең ұрпақтың хореографиялық шығарма жасаудың шығармашылық процесіне қатысуы этникалық өзіндік сана мен ұлттық мәдениетті дамытудың қуатты құралы болып табылады, бұл өз кезегінде мемлекетіміздің рухани құндылықтарды жаңғыртуға бағытталған қазіргі әлеуметтік саясаты аясында маңызды факторға айналады» (Мелехов, 2019: 184).

Би сабақтарының құрылымы, ішкі тәртіптері, әр педагогтың сабақ өткізудегі методикалық әдістері болады. Шетелдік би саласын зерттеуші Стинсонның пайымына сүйенсек, жалпы хореография сабағының құрылымы келесідей болуы тиіс:

1. «Хореографиялық сабаққа дайындық биді жоспарлаудан басталуы керек. Бұл әр түрлі идеяларды білдіру үшін қандай қимылдар жасауға болатындығын көруге мүмкіндік береді.

2. Содан кейін шығармашылыққа еркіндік берілуі қажет. Бұл хореографияға негізделген кез келген объект, идея, музыка, орын немесе баяндау болуы мүмкін.

3. Одан кейінгі кезең нақты би жоспары қалыптасатын уақыт. Сіз өзіңіздің биіңізбен не айтқыңыз келеді немесе бидің не нәрсеге бағытталғанын қалайсыз? Оларды бірнеше рет орындау немесе әртүрлі би элементтерін пайдалану арқылы манипуляциялау арқылы қандай қимылдарға назар аудару маңызды деген сауалдарға жауап табылады.

4. Содан кейін импровизация би жұмысының негізгі мотивін ашады. Оқушылар өз жұмысын қалыптастыра бастағанда нені сақтайтыны, кеңейтетіні, екпін беретіні немесе тастайтыны туралы шешім қабылдайды. Бұл бір немесе бірнеше хореографиялық әдістерді қолдана отырып би қалыптастыруды талқылауға тамаша уақыт.

Оқушылар өздерінің түпкілікті идеяларын талқылай бастағанда, оларға өз жұмыстары туралы ойлануға уақыт қажет және жұмысты жақсарту үшін өзгерістер енгізуге ынталандыру керек. Хореографияның тиімділігін бағалай алатындай етіп олардың өнерін бейнеге жазу жақсы идея. Бидің нақты басы, ортасы және соңы бар ма деген сұрақтарға да назар аудару да маңызды.

Осы кезеңдердің әрқайсысына қанша уақыт жұмсау оқушылардың жасына және олардың дайындық деңгейіне байланысты. Егер олар тапсырмадан жалықса, келесі кезеңге өтіңіз. Олардың тәжірибесі өскен сайын, олар би хореографиясының нәзік бөлшектерін түсіне бастағанда, көркем шығарма жасаудың әр қадамында көбірек уақыт алады» (Stinson, 2012: 18).

Балалар хореографиясында шәкірттер ішкі тәртіпке бағынуы тиіс. Оны би үйретуші ұстаз ұйымдастырады. Қолданыстағы отандық хореографиялық ережелердің өзі тұнып тұрған тәрбие. Мысалы, сабақ барысында мұғалімнің алдын ешқашан кесіп өтпеуге тырысады. Егер бір жақтан екінші жаққа өтуге мәжбүр болған жағдайда еңкейіп, тізесін бүге өтеді. Бұл да дәріс беріп жатқан ұстазға деген сыйластық деп айтуға болады.

Би өнер болғандықтан сұлулықты талап етеді. Сахнаға сұлулық тән. Бірақ сахнаға дейінгі дайындық жүргізу залындағы процесс бүкіл нәтиженің бастауы. Сондықтан оған жете мән беру керек. Балалардың сахнаға дейінгі дайындық залында да бірдей киім киюін талап етеді. Би синхрондық түрде жұмыс жасау керек болғанда әртүрлі киімдер биді тазалау кезінде кедергі келтіреді. Бірдей форма кию бұл балалардың би алаңында тең құқықты екенін білдіреді. Сонымен қатар, биді сахнаға дайындау барысында жіберілген қателіктерді тез көруге көмектеседі. Яғни, бірдей формада киінген балалардың би қимылдарында жіберілген кемшілік болса көзге бірден түседі. Бұл биді «тазалау» процесінде маңызды.

Негізгі балалар хореографиясындағы тәртіпті төмендегідей реттеуге болады:

1. Сәлемдесу. Кез-келген кездесу сәлемнен басталуы тиіс. Мысалы, әскери адамдардың сәлемі оң қолын самайының тұсына қойып амандасатыны сияқты хореография тілінде де өзіне тән амандасу түрлері бар. Ол ұлттық биде, заманауи биде, классикалық биде, балет биінде және өзге де би түрлерінде сол бидің ерекшеліктеріне сай қалыптасқан. Оны Ұлттық академияда білім алып жүрген әр оқушы біледі және өмірде жиі қолданады. Бұл үрдіс үлкенді сыйлау, ұстаздарды құрметтеудің көрінісі. Нағыз ұлттық тәрбиенің қайнар көзі.

2. Хореографиядағы жүріс түрлерін үйрету, түсіндіру. Жанымен жүру, алдымен жүру, аяқтың ұшымен жүру, табанмен жүру, тізесін бүге еркін жүру және өзге де жүріс түрлері бар екенін айтып қана қоймай, оның негізін қалау. Бұл дәрістер алғашқы хореографиялық қадамның іргетасы болып табылады.

3. Қол қалыптарын үйрету. Балалар хореографиясында қолданылатын қарапайым қол қимылдарын үйрету және түсіндіру.

Кейін хореографияның жоғарыда айтылған қағидаларды бала бойына сіңірген соң біртіндеп би репертуарына көшуге болады. Биді балаларға үйрету барысында қауіпсіздік мәселелерін де есте сақтаған абзал. Егер биші би қимылдарын дұрыс түсінбесе, бұл дұрыс емес қозғалысты тудырады (Sun, 2020: 282). Би жаттығулары мен қимылдары (Nwaru, 2014: 85) балалардың жас ерекшеліктеріне қарай іріктеледі, кейін би қойылымының тақырыбы таңдалады. Балаларға қойылым тақырыбы түсіндіріледі. Би репертуарын таңдау барысында ұлттық билерге баса назар аудару. Себебі, бала бойына патриотизмді сіңіру осы дәстүрлі билер арқылы жүзеге асырылады. Халық биі - өскелең ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеудің негізгі құралдарының бірі. Халық биі, әдетте, балаларда жағымды сезімдер мен эмоциялар тудырады, маңызды құзыреттерді қалыптастырады. Хореография мұғалімі балаларды билеуге үйретіп қана қоймай, халық биіне, еліміздің рухани құндылықтарына деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімін оятуға міндетті. Ұлттық билерді таңдау кезінде де көп нәрсеге мән беру қажет болады. Атап айтса, бидің атауы, оның тарихи мән-мағынасы, киімдердің ұлттық нақыштағы ою-өрнектері.

Әр би мұғалімінің методикалық әдістері болады. Оны әркім өзінің шығармашылық шабытына, білім деңгейіне байланысты жасайды. Осы ретте би мұғалімдеріне бірнеше ұсыныстар айтуға негіз бар. Мысалы, жасы кішкентай балаларға сабақ алдында тәрбиелік мәні бар ұран айтқызуға болар еді. Мысалы, «Біз бақытты баламыз,

әсем билей аламыз.

Өнерлі де батыр ғой,

Қазақ деген бабамыз» – деген сияқты жаттауға жеңіл тақпақтарды ұран ретінде айтқызуға болады немесе дәрісті міндетті түрде Қазақтың әнұранның бір шумағымен бастау сынды түрлі шараларды ойластыруға болады. Мұның барлығы бала бойындағы ұлттық санаға біртіндеп әсер ететіні сөзсіз. Балалар биінде би музыкасының әрбір шығармасының негізінен өз ырғағы болады және ырғағына қарай өзгеріп отырады (Rap, 2019: 3).

«Педагогтың күш-жігері балалардың дүниетанымын, адамгершілік мәдениетін, көркемдік және эстетикалық дамуын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Себебі, бүлдіршіндердің биге деген қызығушылығын тудыру және оны сақтап қалу күрделі жұмыс» (Женсикбаева, 2023). Балалардың биге деген қызығушылығын тудыру және оны сақтап қалу өзекті мәселе. Оған кері әсерін тигізіп отырған бірнеше факторлар бар. Атап айтса, қазіргі балалар хореографиясындағы кемшіліктердің көбісі келесі себептерден туындайды:

1. Балалар хореографиялық ұжымдарының көпшілігінің сапаға емес, санға жұмыс жасауы.

2. Балалар би сабағына бөлінетін оқу сағатының аздығы. Уақыттың тығыздығына байланысты ұстаздар балалармен би тақырыбы бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізбестен сабақты бастап кетеді. Бірден би қимылдарына кіріскен бала билеп жатқан биінің мағынасын да түсінбейді.

3. Қазіргі коммерциялық би ұйымдарының көбеюі. Ол жерге тәжірибесі жоқ жастарды алып, би үйретеді. Ол жастар биді аз уақыттың ішінде сахнаға алып шығу үшін асығады, себебі қаражат төлеп жатқан ата-анасына жұмысының «нәтижесін» көрсеткісі келеді. Осы жерде бидің сапасы да, қадірі де қашады. Бұл да қазіргі хореография саласындағы өзекті проблемаға айналуға.

Аталған проблемаларды шешу қарапайым педагогтардың қолынан келмейді. Бұл мемлекеттік деңгейде шешілетін мәселе. Сондықтан жоғарыдағы екі мәселе бойынша төмендегі ұсыныстарды айтқымыз келеді. Ең алдымен мектепке дейінгі мекемелерде, мектептерде ырғақ (музыка), би сабақтарының санын көбейту туралы шешім қабылдау қажеттілігі туындайды. Осы ретте, би өнерінің жасөспірімдердің денсаулығына ғана емес, олардың рухани дамуына, ұлттық санасын қалыптастыруына зор ықпал ететінін ескеру керек.

Біздің елімізде би тәрбиесінде оқытудың әр түрлі әдістері бар болса да, нақты оқыту процесінде дағдыларға баса назар аудару, бірақ теорияны елемеу, идеологиялық оқытуды қабылдау және жеке оқушылардың айырмашылықтарын ескермеу сияқты көптеген мәселелер әлі де бар (Zhang, 2019: 240). Кез келген бидің ең алдымен баланың рухани болмысына, сондай-ақ өзін-өзі бағалауды арттыруға әсер ететінін ескеру қажет (Jansen, 2013: 418).

Коммерциялық би ұйымдары бойынша ортақ ереже қажет. Оны заң аясында реттеуге, би үйретуші жекеменшік мекемелерге немесе педагогтарға талаптарды күшейту қажет. Ол талаптардың қандай болатынын би саласында жүрген, тәжірибесі мол кәсіби мамандардан құрылған комиссия талқылап, ортақ шешім қабылдаса игі

болар еді. Әрине, бұл ғылыми тұрғыда қазіргі балалар хореографиясының жәй-күйін зерттеу нәтижесінде туған ұсыныс. Оны жүзеге асыру болашақтың еншісінде.

5. Қорытынды

Балалар бойында хореография арқылы қимылдардың жалпы мәдениеті қалыптасады. Уақыт өте бала өз қимылдарын басқаруды және денесін жақсырақ ұстауды үйренеді. Сабақтар қозғалыстардың жалпы үйлесімділігі мен ырғақты сезінуді, музыканы түсінуді және әдемі және тиімді қозғалу қабілетін дамытады. Балалар бір-бірімен араласып, қарым-қатынас жасауды үйренеді, бұл баланың мінезі мен психикасының дамуына жағымды әсер етеді. Бала ерте кезден-ақ ұжымда жұмыс істеуді үйренеді. Би сабағында балалар жұппен жұмыс істеуді де үйренеді, жиі синхронды жаттығулар мен топтық тапсырмаларды орындайды. Хореографияның нәтижесінде бала кез-келген жаңа командада бейімделуде қиындық көрмейді. Сонымен қатар, би зияткерлік қабілеттерге жақсы әсер етеді. Мысалы, мектептегі үлгерім, би мектебіне баратын балалардағы жаңа материалды игеру және есте сақтау қабілеті би сабақтарына бармайтындарға қарағанда әлдеқайда жоғары. Балалардың би арқылы сабақ деңгейінің жақсаруына қатысты нақты статистикалық деректер әр түрлі зерттеулер мен бағдарламаларға байланысты өзгеріп отырады. Дегенмен, жалпы тенденциялар мен нәтижелерді көрсететін төмендегі мәліметтерге назар аударуға болады. Зерттеулер көрсеткендей, балалардың би сабақтарына қатысуы олардың шығармашылық, назар аудару және сыни ойлау дағдыларын 20-30% дейін арттыруы мүмкін. Бұл шығармашылық және когнитивті дағдыларды дамытады. Биге жиі қатысатын балалардың әлеуметтік және эмоционалды дамуы жақсы. Би арқылы сабаққа қатысқан балаларда әлеуметтік дағдылар мен эмоционалды интеллект деңгейі 15-25% жоғарылайды. Бидің оқу үлгеріміне тікелей қатасы бойынша Қазақстанда нақты зерттеулер болмағанымен, АҚШ-та жүргізілген зерттеулер балалардың хореографиялық өнермен айналысуы олардың оқу үлгеріміне оң әсер ететінін дәлелдейді. Мысалы, би сабақтарына қатысқан балаларда математика мен тіл дамыту пәндерінен үлгерімнің 10-15% жақсаруы байқалған. Яғни, жас деңгейіне байланысты би сабақтары күрделене түскен сайын бала қиялды көбірек қосады және би элементтері мен қимылдарын орындау кезінде импровизацияны үйренеді. Педагогтың басшылығымен бала музыканың табиғаты мен көңіл-күйін тануға үйренеді және оларға сәйкес қозғалуға тырысады.

Хореография сабақтары баланың ұлттық санасына, эстетикалық тәрбиесіне ықпал етеді. Ерте жастан балада жауапкершілік пен отансүйгіштік сезімі оянады. Ол қоғам мен мемлекет алдындағы азаматтық борыш пен жауапкершілікті ынталандыруы мүмкін. Отансүйгіштік қасиет бірлікке шақырып, адамдарды ортақ проблемалар мен қиындықтарға қарсы тұруға тәрбиелейді. Ол ғылыми және технологиялық жетістіктердің драйвері бола алады, елдің өркендеуіне ықпал етеді және оның әлемдегі ықпалын арттырады. Өз елін жақсы көретін балалар оның жетістіктерін мақтан тұтады. Олар өз елі спортта, ғылымда немесе басқа салаларда жетістікке жеткенде өздерін жақсы сезінеді. Мұндай мақтаныш балаларды өз өмірлерінде кемелдікке ұмтылуға ынталандырады және шабыттандырады.

Әдебиеттер:

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. – 27.07.2007 ж., №319. [Электрондық ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz>
2. Шарипова Д. Искусство казахов зарубежья: изобразительное, декоративно-прикладное и театральное искусство. – Алматы: Evo Press, 2014. – 528 с.
3. Женисикбаева А. Балаларға эстетикалық тәрбие беруде хореографиялық білім берудің мүмкіндіктері. – «Білім айнасы», [Электрондық ресурс] – URL: <https://bilimainasy.kz>
4. «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. – 20.10. 2008 ж., №70-IV. [Электрондық ресурс] – URL: <https://online.zakon.kz>
5. Қазақ өнерінің тарихы: үш томдық / ред. С. А. Қасқабасов және тағы басқалар. – Алматы: Өнер, 2008, (Мәдени мұра). III-том: XIX ғасыр және XX ғасырдың бірінші жартысы, 1-кітап. – Алматы, 2008. – 607 б.
6. Құндақбайұлы Б. және тағы басқалар. Қазақ өнерінің тарихы. I том. – Алматы: Арқас, 2006. – 394 б.
7. Мелихов А. Современность. Дети: проблема развития детского современного танца в Уральском регионе. – М.: Педагогическое образование в России, – 2019. – №9. – С. 182-185. DOI 10.26170/po19-09-25
8. Ожегов С. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, – 1986. – С.543.
9. Рухани жаңғыру бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерін қабылдау туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығы. 15.04.2019 ж., №145. [Электрондық ресурс] – URL: <https://online.zakon.kz>
10. Huo, Y. (2023) Comparative Evolution of Chinese Classical Dance and Russian Classical Ballet Training Systems: From Historical Roots to Distinctive Styles. *Open Journal of Social Sciences*, 11. P. 440-450. doi: 10.4236/jss.2023.1111030.
11. Jansen, P., Kellner, J. and Rieder, C. (2013) The Improvement of Mental Rotation Performance in Second Graders after Creative Dance Training. *Creative Education*, 4. P. 418-422. doi: 10.4236/ce.2013.46060.
12. Milne P. Rhythmoplasty in kindergarten: development methodology. Дата: 2023-07-28 <https://babymagazinclub.com>
13. Nwaru, C. (2014) Synergism of Dance Theory and Practice: The Requisite for Dance Development in Nigeria. *Art and Design Review*, 2. P.85-90. doi: 10.4236/adr.2014.24011.
14. Ran, W. (2019) Research on How to Strengthen College Students' Mastering of Skill Elements of Line Dance. *Open Access Library Journal*, 6, 1-7. doi: 10.4236/oalib.1105645.
15. Stinson S., et al. Dance, young people and change: Proceedings of the daCi and WDA Global Dance Summit. Taipei National University of the Arts, Taiwan, July 14th – 20th 2012. ISBN 978-1-875255-19-1. <http://www.ausdance.org/>
16. Sun, W. (2020) Injuries in Contemporary Dance. *Advances in Physical Education*, 10, 282-292. doi:10.4236/ape.2020.103023.
17. Tuyakoval A. (2018). FORMATION OF PATRIOTISM IN THE FRAMEWORK OF THE PROGRAM "RUHANI ZHANGYRU" AS A HISTORICAL FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN. Научный журнал «Доклады НАН РК», (5), 111–115. <https://doi.org/10.32014/2018.2518-1483.17>
18. Zhang, L. (2019) The Problems and Solutions of Dance Education in Universities. *Open Journal of Social Sciences*, 7. P. 240-245. doi: 10.4236/jss.2019.75021.
19. Zheng, H., Komatsu, S., Aoki, K. and Kato, C. (2020) Analysis of the Impressions before and after Appreciation of Japanese, Chinese and Korean Traditional Dance Based on Text Mining. *Psychology*, 11. P. 845-864. doi: 10.4236/psych.2020.116055.

References:

1. Law of the Republic of Kazakhstan "On Education," No. 319 of July 27, 2007 [online]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz>. (in Kaz.).
2. Sharipova D. *The Art of Kazakhs Abroad: Fine, Decorative, Applied and Theatrical Art*. Almaty: Evo Press, 2014. 528 p. (in Russ.).

3. Zhenskibaeva A. *Possibilities of Choreographic Education in Aesthetic Education of Children* [online]. Mirror of Knowledge. Available at: <https://bilimainasy.kz>. (in Kaz.).
4. Law of the Republic of Kazakhstan "On the Assembly of People of Kazakhstan," No. 70IV of October 20, 2008 [online]. Available at: <https://online.zakon.kz>. (in Kaz.).
5. Kaskabasov S. A. (Ed.), et al. *History of Kazakh Art. Volume III: 19th Century and First Half of the 20th Century, Book I*. Almaty: Art Publishers, 2008. 607 p. (in Kaz.).
6. Kundakbaevich B., et al. *History of Kazakh Art. Volume I*. Almaty: Arkas, 2006. 394 p. (in Kaz.).
7. Melikhov A. "Modernity. Children: The Problem of the Development of Children's Modern Dance in the Ural Region." *Pedagogical Education in Russia*, no. 9, 2019, pp. 182–185. <https://doi.org/10.26170/po19-09-25>. (in Russ.).
8. Ozhegov S. *Russian Dictionary*. Moscow: Russkiy Yazyk, 1986. 543 p. (in Russ.).
9. Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan No. 145 of April 15, 2019, "On Approval of the Conceptual Foundations of Education in the Context of the 'Ruhani Zhangyru' Program" [online]. Available at: <https://online.zakon.kz>. (in Kaz.).
10. Huo Y. "Comparative Evolution of Chinese Classical Dance and Russian Classical Ballet Training Systems: From Historical Roots to Distinctive Styles." *Open Journal of Social Sciences*, vol. 11, 2023, pp. 440–450. <https://doi.org/10.4236/jss.2023.1111030>. (in Eng.).
11. Jansen P., Kellner J., & Rieder C. "The Improvement of Mental Rotation Performance in Second Graders after Creative Dance Training." *Creative Education*, vol. 4, 2013, pp. 418–422. <https://doi.org/10.4236/ce.2013.46060>. (in Eng.).
12. Milne P. "Rhythmoplasty in Kindergarten: Development Methodology." *Baby Magazin Club* [online], 2023. Available at: <https://babymagazinclub.com>. (in Eng.).
13. Nwaru C. "Synergism of Dance Theory and Practice: The Requisite for Dance Development in Nigeria." *Art and Design Review*, vol. 2, 2014, pp. 85–90. <https://doi.org/10.4236/adr.2014.24011>. (in Eng.).
14. Ran W. "Research on How to Strengthen College Students' Mastering of Skill Elements of Line Dance." *Open Access Library Journal*, vol. 6, 2019, pp. 1–7. <https://doi.org/10.4236/oalib.1105645>. (in Eng.).
15. Stinson S., et al. *Dance, Young People and Change: Proceedings of the daCi and WDA Global Dance Summit*, Taipei National University of the Arts, Taiwan, July 14–20, 2012. Taipei: TNUA Press, 2012. ISBN 978-1-875255-19-1. <http://www.ausdance.org/>. (in Eng.).
16. Sun W. "Injuries in Contemporary Dance." *Advances in Physical Education*, vol. 10, 2020, pp. 282–292. <https://doi.org/10.4236/ape.2020.103023>. (in Eng.).
17. Tuyakoval A. "Formation of Patriotism in the Framework of the Program 'Ruhani Zhangyru' as a Historical Factor of the Development of Kazakhstan." *Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, no. 5, 2018, pp. 111–115. <https://doi.org/10.32014/2018.2518-1483.17>. (in Eng.).
18. Zhang L. "The Problems and Solutions of Dance Education in Universities." *Open Journal of Social Sciences*, vol. 7, 2019, pp. 240–245. <https://doi.org/10.4236/jss.2019.75021>. (in Eng.).
19. Zheng H., Komatsu, S., Aoki, K., & Kato, C. "Analysis of the Impressions before and after Appreciation of Japanese, Chinese and Korean Traditional Dance Based on Text Mining." *Psychology*, vol. 11, 2020, pp. 845–864. <https://doi.org/10.4236/psych.2020.116055>. (in Eng.).